

Grote wereld, kleine binding

MENNO HURENKAMP

Niets is menselijker dan delen. Omdat je graag anderen blij ziet. Alleen, delen geeft ook zorgen. Die anderen moeten jouw hulp wel gebruiken om te doen wat jij goed vindt. En ze mogen je niet achter je rug uitlachen. Kortom, delen is fijn, maar argwaan is op zijn plaats. In de rest van dit nummer wordt solidariteit als gedrag behandeld, maar solidariteit is ook onderdeel van je emotionele inventaris. Het verdeelt je zodra je daar absolute dingen over probeert te zeggen: vertrouwen en argwaan gaan hand in hand.

Dat verscheurende karakter van solidariteit blijkt mooi uit de verkiezingsprogramma's van 2012.¹ De overtuiging dat de meeste mensen graag iets voor elkaar over hebben komt er levendig in tot uitdrukking, net als het idee dat uitvreters overal op de loer liggen. Hoe deze twee krachten in elkaar zullen grijpen zodra het op regeren aankomt, valt niet zinvol te voorspellen. Maar de cynische tendens is ondubbelzinnig in de internationale oriëntatie en de optimistische tendens heeft de aankondiging van grote bezuinigingen al bij voorbaat geïncorporeerd. Kort samengevat is de solidaire trend: internationaal minder, en nationaal minder overheid.

Het meest prominent is natuurlijk de afkeer van 'Europa'. De grote twee partijen aan de rechterkant en de SP zien de Europese Unie op zijn

best als een bedreiging van de solidariteit. Voor de PVV is de EU een instituut dat goed geld geeft aan mensen die het niet verdienen. De partij werpt zich op als 'echte' drager van de erfenis van Drees, gericht op een verzorgingsstaat voor behoeftige Nederlanders: alle inzet en geld weg uit Brussel, zodat de AOW, pensioenen, ww en ontslagrecht kunnen blijven wat ze zijn. Of dat reëel is zegt men niet. Meer dan de voorhuidknijperige liefde voor Israël of de onversneden haat jegens moslims valt daarom het verlangen naar strijd op. In de oorlog die de PVV-wereld tekent, is iedereen soldaat. De smalende uitspraken over 'tuig afkomstig uit schaamteculturen' en 'zigeuners' en het verlangen 'baas in eigen land' te spelen, bevestigen het idee van een geilaarsde solidariteit: sommige zwakken moeten beschermd, andere geschopt.

De VVD hamert op het gebrek aan efficiëntie in de Europese Unie (zoals de landbouwsubsidies die naar Frankrijk en Italië verdwijnen) en kapitaliseert zo op eurosceptis onder de kiezers, zonder zelf weggezet te kunnen worden als eurosceptisch. De liberalen willen ook minder ambassades die zich meer met exportbevordering moeten bezighouden. Men wil verder ontwikkelingssamenwerking alleen nog organiseren via giften, niet meer via de staat. De partij heeft natuurlijk nooit een serieuze claim in termen van solidariteit gehad, dus je kunt het ze niet echt verwijten. Maar het idee dat ons enorme buitenland slechts is aangelegd voor het Nederlandse zakenleven, doet Colijnerig aan.

83

Over de auteur Menno Hurenkamp is hoofdredacteur van S&D

Noot zie pagina 85

Voor de SP is de EU een instituut dat de grote ondernemingen dient, niet de gewone burgers. De regels werken in het voordeel van de multinationals en van serieuze democratische controle op die regels is geen sprake. Fikse argwaan is daarom op zijn plaats. Herverdeling moet volgens de SP, maar niet via Brussel, want de EU kan niet meer zijn dan een samenwerkingsproject: regionale overheden en regionale ondernemingen moeten de ruimte krijgen en overmoedige eurocraten moeten via referenda een halt toegeroepen worden. De kritiek is serieuzer verwoord dan aan de rechterkant, maar de boodschap is dezelfde: de Unie doet ons tekort.

CDA, PvdA, D66 en GroenLinks pakken de Europese handschoen op, in marginaal verschillende benaderingen. Met als grondtoon dat de EU cruciaal is voor ons eigen welzijn, en dat men in de rest van Europa ook best een zetje mag hebben. 'Europa moet', heet het in alle programma's, want we hebben er baat bij en we moeten onze afspraken nakomen. Dus de interne markt heet nog lang niet af te zijn, net als de politieke unie. Groei en sociaal beleid hebben Europa nodig, zeggen de middenpartijen. Maar de pech voor 'het midden' is dat de kritiek op Europa nieuwer klinkt dan de verdediging ervan. Pleiten voor Europese samenwerking is tegen wil en dank een behoudzuchtige positie geworden, voor zover het GroenLinks-pleidooi om 'licht aan het einde van de tunnel te bieden voor Griekse minima en Spaanse jongeren' niet gewoon ver weg staat van de tobberijen van de minima en jongeren in Nederland. Of de electorale aarzelingen ten opzichte van Brussel gekeerd kunnen worden met wat in wezen al decennia de boodschap is — 'geloof ons, het is beter voor u' — staat te bezien.

84

De SP onderscheidt zich van de VVD en de PvdV door zich niet tegen het ontwikkelings-samenwerkingsbeleid te keren. Maar omdat ontwikkelingssamenwerking in eenzelfde soort rol als 'Europa' terecht is gekomen — agressieve aanvallers die misstanden voor hun karretje spannen en verdedigers die ietwat uitgekauwde argumenten van stal halen — overheerst de

cynische tendens. De argwaan jegens het buitenland is groter dan het vertrouwen, en ook als de keurige middenpartijen straks de overhand houden in de internationale politiek kan het bijna niet anders of deze trend vertaalt zich in meer terugtrekkende bewegingen.

Dan is er de solidariteit binnen de grenzen. Behalve de PvdV maken alle partijen werk van 'de menselijke maat'. Het gaat dan om het verlangen zoveel mogelijk zorg, ondersteuning, advies, opvang en scholing dicht in de buurt

Het idee dat ons enorme buitenland slechts is aangelegd voor het Nederlandse zakenleven, doet Colijnerig aan

van mensen te brengen; om mensen zelf te laten sturen, beslissen, investeren, wat betreft hun artsen en verplegers, hun verzekeringen, hun opleidingen. Het devies is: meer in de wijk, meer in de buurt, minder in het land (SP, PvdA, GroenLinks, CDA, VVD), maar ook: meer zelf sparen (CDA), meer zelf betalen (VVD). Groot is vies en anoniem ook, zowel markt als overheid moet daarom teruggedrongen worden. Zaken als kleine collectieve verzekeringen ('broodfondsen'), hogere eigen bijdragen en de terugkeer van de wijkverpleegkundige moeten dit mogelijk maken.

Nagenoeg net zoveel overeenstemming is er om degenen die ten onrechte gebruikmaken van uitkeringen of subsidies 'hard' te straffen, wat geen nieuw geluid is, maar blijkbaar wel nodig om de kleinschaligheid geloofwaardig te houden. 'De menselijke maat' lijkt een voortzetting van de trend die eind jaren tachtig al ingezet werd met het beleid gecentreerd rond 'eigen verantwoordelijkheid'. Er spreekt een onmiskenbaar optimisme uit, dat solidariteit ook met minder overheid in stand gehouden kan worden, dat de marktwerking in de zorg in

de hand gehouden kan worden, dat de prijs van de vergrijzing overzichtelijk is.

Maar hoe de invulling van 'de menselijke maat' in de praktijk uitpakt, is een heel andere kwestie. De SP wil in feite weinig veranderen aan de sociale zekerheid (net als de PvdV) en wil in de zorg met name de schaalvergroting onder handen nemen. PvdA en CDA sleutelen wel aan regelingen als de AWBZ en de AOW en de ww, maar doen dat op een manier die vooral duidelijk maakt dat men geen grote golven wil veroorzaken. GroenLinks, D66 en VVD willen juist wel grote golven; de eerste twee vooral in het voordeel van jongeren en creatieve types, en de VVD lijkt eigenlijk de hele verzorgingsstaat langzamerhand beu.

Zo wil D66 'meer groei' en daartoe (oudere) werknemers bevrijden uit hun 'gouden kooien' van regelingen zoals periodieken, ontslagrecht en ww. Ook de AOW-leeftijd moet snel omhoog. De VVD schaft de ww zo'n beetje af, net als de bijstand tot 27 jaar. De liberalen voeren ook de druk op arbeidsgehandicapten verder op en maken een einde aan ontslagvergoedingen. Het is zoeken naar wat werkgevers daar tegenover moeten stellen. Niet te veel, zo lijkt het. Werknemers worden flink geprikkeld, in overheidsregels wordt danig gesneden, maar wat precies door ondernemers gedaan kan worden aan, noem eens wat, schone energie of jeugdwerkloosheid, blijft mistig. Misschien is de VVD niet zozeer een partij vóór ondernemers, maar vooral tégen niet-ondernemers.

De PvdA gaat daar rechtstreeks tegenin, met de claim de 'oprukkende hyperflexibiliteit op de arbeidsmarkt' te willen stoppen, en ook de SP keert zich uitdrukkelijk tegen die flexibilisering. ww en AOW worden met kunst- en vliegwerk overeind gehouden, de rechten van flexwerkers worden door beide partijen zodanig uitgebreid dat het min of meer vaste banen

worden. Of daarmee ook de probleemgroepen op de arbeidsmarkt geholpen zijn is een tweede, en datzelfde geldt voor de vraag of daarmee sprake is van 'de menselijke maat' of juist weer van stevig overheidsingrijpen.

Daarmee komen we meteen ook op dé vraag voor de komende jaren: is het populaire jargon van 'de menselijke maat' robuust genoeg om ook gelijke rechten te bieden aan groepen die minder talent voor 'zelf doen' hebben? Is het idee van zelf (sparen, doorwerken, doorleren) meer dan een verrukkelijke manier om het uitgavenpatroon van de overheid te beperken? Zijn bevrijding door kleinschalig burgerinitiatief en bestrijding van grootschalige conglomeraties gelijke grootheden, en is er uit de vergelijking tussen die twee een visie op solidariteit te destilleren die verder reikt dan het oude mantra van meer 'eigen verantwoordelijkheid'?

Er wordt in het voetspoor van sociologen als Ulrich Beck en Roland Robertson al een tijdje over *glocalisering* gesproken: het mondiale rukt op en het lokale buffert de effecten daarvan, door aanpassingen af te dwingen (het menu van McDonald's is in elk land anders) of als bescherming te dienen (heropleving van de regionale identiteit). De Nederlandse politiek geeft daar nu een schoolvoorbeeld van: de reikwijdte van solidariteit neemt gezien de verkiezingsprogramma's danig af. Het gebeurt binnen een bandbreedte van extreem nationalistisch (PvdV) tot opgewekt kosmopolitisch (D66), maar de trend is eenduidig: naar binnen, naar beneden. De heropleving van de aandacht voor burgerinitiatief is beloftevol, maar de wereld, wat zal die zich ervan aantrekken?

Noot

- 1 Ik heb gekeken naar de programma's van de huidige 'grote' partijen; SP, GroenLinks, PvdA, D66, CDA, VVD en PvdV.